SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISDA SWOT VA PESTEL TAHLILI USULLARIDAN FOYDALANISH

Qosimov Komiljon Husan o'g'li
Ilmiy rahbar: Fan doktori
Ishmanova Dinora Nurmamadovna
komiljonqosimov28@gmail.com
+998 20 000 73 63
https://doi.org/10.5281/zenodo.24270775

Annotatsiya: Mazkur tezisda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda strategik tahlilning ikki asosiy usuli — SWOT va PESTEL tahlilidan foydalanishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Ikkala usulni birgalikda qo'llash strategik qarorlarni asosli qabul qilishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so'zlar: raqobatbardoshlik, sanoat korxonasi, SWOT, PESTEL, strategik boshqaruv.

Kirish

Globallashuv va texnologik o'zgarishlar sanoat korxonalari oldiga yangi talablar qo'ymoqda. Raqobat kuchayib borayotgan sharoitda korxonaning barqaror rivojlanishi uning raqobatbardoshlik darajasiga bevosita bog'liq. O'zbekistonda sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish va mahalliylashtirishni kengaytirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilangan.

Strategik tahlil vositalari, xususan, SWOT va PESTEL usullari korxona faoliyatini tizimli baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot maqsadi — ushbu usullarning raqobatbardoshlikni oshirishdagi o'rnini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Raqobatbardoshlik tushunchasi va uni belgilovchi omillar

Korxona raqobatbardoshligi — bu uning mahsulot va xizmatlarini raqobatchilarga nisbatan sifat, narx, yetkazib berish muddati va xizmat ko'rsatish darajasi bo'yicha afzalroq taklif qila olish qobiliyatidir. M. Porter fikricha, raqobat ustunligi xarajatlar bo'yicha yetakchilik, mahsulotni differensiatsiya qilish yoki muayyan segmentga e'tibor qaratish orqali shakllanadi.

Raqobatbardoshlikka ta'sir etuvchi omillar ikki guruhga bo'linadi:

– **ichki omillar:** ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik daraja, mahsulot sifati, xarajatlar, kadrlar malakasi, moliyaviy barqarorlik;

– **tashqi omillar:** davlat siyosati, makroiqtisodiy barqarorlik, resurs bozorlari, iste'molchilar talabi, texnologik yangiliklar, raqobatchilar harakati.

SWOT tahlili: korxonaning ichki imkoniyatlarini baholash

SWOT tahlili korxona faoliyatini to'rt yo'nalishda o'rganadi: kuchli tomonlar (Strengths), zaif tomonlar (Weaknesses), imkoniyatlar (Opportunities) va tahdidlar (Threats). Kuchli va zaif tomonlar korxonaning ichki muhitini, imkoniyatlar va tahdidlar esa tashqi muhitni aks ettiradi.

Sanoat korxonasi uchun SWOT tahlili quyidagi bosqichlarda o'tkaziladi:

1. ishlab chiqarish, moliyaviy va kadrlar ma'lumotlari to'planadi;
2. omillar to'rt guruh bo'yicha tasniflanadi va ahamiyatiga qarab baholanadi;
3. SWOT matritsasi tuziladi va omillar o'zaro taqqoslanadi;
4. strategik yo'nalishlar shakllantiriladi.

Matritsaning kesishmalari to'rtta strategiya turini beradi: **SO** (kuchli tomonlar orqali imkoniyatlardan foydalanish), **WO** (imkoniyatlar hisobiga zaif tomonlarni bartaraf etish), **ST** (kuchli tomonlar yordamida tahdidlarni kamaytirish) va **WT** (zaif tomonlarni kamaytirish va tahdidlardan himoyalanish). Masalan, zamonaviy uskunalarga ega korxona eksport imkoniyatidan foydalanib, SO strategiyasini tanlashi mumkin.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

Usulning afzalligi soddaligi va ko'rgazmaliligida, kamchiligi esa baholashdagi subyektivlik va tashqi muhitning yuzaki tahlil qilinishidadir. Shu sababli SWOT tahlili PESTEL bilan to'ldirilishi maqsadga muvofiq.

PESTEL tahlili: tashqi makromuhitni o'rganish

PESTEL tahlili korxonaga bevosita boshqarib bo'lmaydigan makromuhit omillarini oltita guruh bo'yicha o'rganadi:

– **Siyosiy (Political):** davlat sanoat siyosati, soliq va bojxona tartibi, subsidiyalar, savdo bitimlari, siyosiy barqarorlik;

– **Iqtisodiy (Economic):** iqtisodiy o'sish sur'atlari, inflyatsiya, kredit stavkalari, valyuta kursi, aholi daromadlari, xom ashyo narxlari;

– **Ijtimoiy (Social):** demografik holat, mehnat bozori, ta'lim darajasi, iste'mol odatlari va qadriyatlar;

– **Texnologik (Technological):** raqamlashtirish, avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, yangi materiallar va ishlab chiqarish usullari;

– **Ekologik (Environmental):** atrof-muhit muhofazasi talablari, energiya tejamkorligi, chiqindilarni boshqarish, "yashil" iqtisodiyotga o'tish;

– **Huquqiy (Legal):** mehnat, raqobat, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va sertifikatlashtirish bo'yicha qonunchilik.

PESTEL tahlili korxonaga uzoq muddatli tendensiyalarni oldindan ko'rish, tahdidlarni erta aniqlash va yangi bozor imkoniyatlarini topish imkonini beradi. Masalan, energiya narxining oshishi va ekologik talablarning kuchayishi korxonani energiyatejamkor texnologiyalarga o'tishga undaydi.

SWOT va PESTEL tahlilini integratsiyalashgan holda qo'llash

Ikkala usulni birgalikda qo'llash eng yaxshi natija beradi. Tahlil ketma-ketligi quyidagicha tavsiya etiladi: avval PESTEL yordamida tashqi muhitdagi muhim omillar aniqlanadi; ular SWOT matritsasining "imkoniyatlar" va "tahdidlar" bo'limlariga o'tkaziladi; so'ngra kuchli va zaif tomonlar belgilanadi; oxirida chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqiladi.

Bunday yondashuv imkoniyat va tahdidlarni asosli aniqlashga, strategiyani real sharoitga bog'lashga yordam beradi. Tahlil sifatini oshirish uchun omillarni ekspert baholash orqali ball bilan o'lchash va natijalarni yilda kamida bir marta yangilab borish tavsiya etiladi.

Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra sanoat korxonalari raqobatbardoshligini oshirish uchun quyidagilar taklif etiladi:

1. strategik rejalashtirish jarayoniga SWOT va PESTEL tahlilini doimiy amaliyot sifatida kiritish, tahlilga turli bo'lim mutaxassislarini jalb etish;
2. ishlab chiqarishni texnologik yangilash, raqamlashtirish va energiya tejamkorligini oshirish orqali xarajatlarni kamaytirish;
3. mahsulot sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish va eksport bozorlarini diversifikatsiya qilish;
4. kadrlar malakasini oshirish va ilmiy muassasalar bilan hamkorlikni rivojlantirish;
5. davlat qo'llab-quvvatlash dasturlari, imtiyozlar va moliyaviy vositalardan o'z vaqtida foydalanish;
6. tashqi muhit o'zgarishlarini monitoring qilish va tahdidlarga javob beruvchi zaxira (stsenariy) rejalarini tayyorlash.

Xulosa

SWOT va PESTEL tahlili sanoat korxonalari uchun strategik qarorlar qabul qilishda samarali vosita hisoblanadi. PESTEL tashqi makromuhitni, SWOT esa ichki salohiyat va tashqi omillar o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi. Ularni integratsiyalashgan holda qo'llash korxonaga o'z kuchli

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.

tomonlarini imkoniyatlar bilan uyg'unlashtirish, zaif tomonlar va tahdidlarning ta'sirini kamaytirish, natijada barqaror raqobat ustunligini shakllantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida".
2. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. — New York: Free Press, 1980.
3. Aguilar F. Scanning the Business Environment. — New York: Macmillan, 1967.

© 2026 International Conference on Artificial Intelligence and Applications . All Rights Reserved.